

گردآوری‌ها

بشر صنعتی و تفریحات سالم

دکتر رضا ناروند

به نظر می‌رسد که با گسترش مجله‌ای دانشگاهی، قسمتی نیز به عنوان گردآوری‌ها مورد لزوم و ضرور می‌باشد حال نگارش دکتر ناروند را در که خلاصه و برداشتی است از کتاب‌هایی در زمینه تفریحات سالم که در پایان مقاله، به عنوان مرجع یادداشت شده است، سرآغاز این مبحث مینمائیم و امیدواریم که آنچه در این فصل از این پس همچون فصول دیگر در دسترس خوانندگان از جهند قرار خواهد گرفت، مورد استفاده و عنایت آنها قرار گیرد.

ماهیت تفریح

در گذشته تفریح به فعالیتهایی اطلاق می‌شد که پس از کارهای سخت و طاقت فرسای زندگی روزمره، آرامشی نسبی بهمراه داشت که خستگی شخص را رفع می‌کرد و با اصطلاح

نیروی تازه‌ای باومی بخشید. در اغلب موارد بجز لذت‌آنی هیچ قصدی از تفریح مورد نظر نبود. یعنی در واقع هدفها و مقاصد دیگر باعث میشد که يك فعاليت تفریحی جنبه واقعی خود را از دست بدهد. از اینرو اسلاوسن یکی از صاحب‌نظران معروف در کارهای گروهی و برنامه‌های اجتماعی می‌نویسد:

«بازی و تفریح، فعالیت‌های اوقات فراغت هستند که با علاقه و اشتیاق و بعنوان سرگرمی است که تفریح بعنوان يك امر جدی و يك خدمت اجتماعی مهم و ضروری در جامعه مدرن مورد توجه قرار گیرد.

تفریح شامل فعالیت‌هایی است که معمولاً بطور اختیاری و داوطلبانه بخاطر خشنودی و لذتی که بدنبال دارد و یا بمنظور برخی ارزشهای شخصی و اجتماعی که از آنها استنباط میشود توسط شرکت‌کننده انتخاب می‌گردد. این فعالیت مخصوص اوقات بیکاری است و هیچ رابطه‌ای با کار اصلی شخص ندارد، معمولاً لذتبخش است و وقتی بعنوان قسمتی از خدمات اجتماعی انجام می‌گیرد دارای هدفهای مثبت و ثمربخش برای افراد شرکت‌کننده، گروهها و جامعه بطور کلی است. این تعریف در شرایط ویژه‌ای احتیاج به تغییر و دگرگونی جزئی دارد. مثلاً در برنامه يك بیمارستان وقتی تفریح برای بیماری که قادر به انتخاب آزادانه و معقولانه نیست توسط پزشک مربوط تجویز و تعیین می‌گردد شرکت اورویهمرفته اختیاری نیست. در شرایط دیگر و وقتی فعالیتها از پیش توسط مدیر برنامه تعیین شده باشند از درجه انتخاب آزادانه افراد کاسته می‌شود. مع الموصف تعریف فوق رویهمرفته يك تعریف منطقی و علمی است.

تفریح به نسبت افراد مختلف فرق می‌کند. ممکن است آنچه برای يك فرد تفریح محسوب می‌شود برای دیگری تفریح نباشد. بعنوان مثال يك پسر بچه را که فوتبال بازی می‌کند بایک فوتبالیست حرفه‌ای در نظر بگیرد. هر چند در اصل این دو يك بازی را انجام می‌دهند ولی بازی پسر بچه فقط جنبه تفریحی دارد و یکنوع سرگرمی محسوب میشود در صورتیکه برای فوتبالیست حرفه‌ای، بازی فوتبال بمنزله شغل و حرفه‌اش تلقی می‌شود.

همچنین تفریح به نسبت شرایط مختلف تفاوت می‌کند. آنچه در شرایط خاصی ممکن است برای فرد تفریح باشد در جای دیگری با توجه به موقعیت و انگیزه‌هایی که در بردار حالت تفریحی ندارد. چگونگی فعالیت و احساسی که شرکت‌کننده نسبت به آن دارد از اهمیت خاصی برخوردار است. اسلاوسن این مطلب را به این شکل خلاصه کرده است که: تفریح شامل آنچه که فرد انجام میدهد نیست بلکه بیشتر انگیزه، حالت و ارزش کاریست که فرد بعنوان تفریح انجام میدهد.

وگرنه از کارهای جدی و خسته کننده زندگی روزمره صورت می گیرند. مارتین نیومیر و اسد نیومیر جامعه شناسان برجسته و معروف که علاقه خاصی به تحقیق در فعالیتهای اوقات فراغت و امور تفریحی نشان میدادند نظریه زیر را ارائه نمودند :

« تفریح به هر نوع فعالیت فردی یا گروهی اطلاق می شود که در اوقات فراغت صورت می گیرد و از آنجا که یک فعالیت آزاد ، اختیاری و لذت بخش است جاذبه خاصی دارد. »

حتی در کتابهایی که در زمینه ایجاد آمادگی تفریحی در بین کارکنان نوشته شده این قبیل نظریات بچشم می خورد. به طوریکه هارولد میر و چارلز برایت ییل در جلد دوم کتاب پر فروش خود تحت عنوان تفریحات جامعه Communitu Recaeation در تعریف کلمه تفریح مینویسند « تفریح فعالیت اختیاری و آزاد است که در اوقات فراغت و بمنظور لذت و رضایت خاطر که بدنبال دارد انجام میگیرد. » همچنین کارلسن، دیپ و مک لین در کتاب خود تحت عنوان تفریح در زندگی آمریکائی (Recreation in American life) مینویسند که:

« تفریح هر نوع کار لذت بخش در ایام فراغت است که شرکت کننده با اختیار و داوطلبانه در آن شرکت می جوید و بوسیله آن خود را خوشحال و سرگرم میکند. »

انتقادی که بر این تعاریف وارد است یکی اینست که هیچ معنی و ایده اجتماعی از آنها استنباط نمی شود و دیگر اینکه بازیها و سرگرمیهای را نیز شامل می شود که برای فرد یا جامعه مخرب و بیماری زا هستند. از جمله قمار، افراط در نوشابه های الکلی، اعتیاد به مواد مخدر، فساد و شرارت ، و کارهای نظیر آن که همه ممکن است بوسیله تعاریف فوق که بیشتر روی واژه های بیکاری انتخاب آزاد و لذت تکیه می کنند بیان گردد .

بدین لحاظ تعدادی از نویسندگان در زمینه تفریحات چنین نوشته اند که تفریح هنگامی جزو خدمات اجتماعی محسوب می شود که توسط سازمانهای دولتی اداره گردد و تنها جنبه اختیاری و لذت بخش بودن آن مورد نظر نباشد، بلکه باید از لحاظ اجتماعی مورد قبول بوده اخلاقاً منطقی باشد و در رفاه فردی و اجتماعی بمعنی گسترده و وسیع آن مؤثر واقع شود. بعلاوه باید باین نکته توجه شود که بیشتر آنچه مردم بعنوان تفریح قبول دارند در متن برنامه های اجتماعی و تفریحی موسسات دولتی وجود ندارد. از اینرو فعالیتهای تفریحی در هر جامعه ای ، باید دارای هدف و مقصودی باشد تا برای افراد آن جامعه قابل درک باشد. همچنین می بایستی رشد جنبه های معنوی، اخلاقی و اجتماعی جامعه را در برداشته باشد. و این یک تأکید قاطع

تفریح بعنوان يك مسئله اجتماعی

این بحث مستقیماً به تجزیه و تحلیل نقش تفریح در جامعه های مدرن منتج می شود. چه عواملی امروزه در افزایش علاقه عمومی به امر تفریح بعنوان يك خدمت اجتماعی موثرند؟ ابتدا باید این نکته روشن شود که تفریح يك پدیده نو نیست، بلکه برعکس از قدیم فلاسفه آنرا عمیقاً مورد بحث قرار داده اند. ارسطو می گوید: «مانه تنها باید قادر باشیم خوب کار کنیم بلکه باید از اوقات فراغت نیز بنحو احسن بهره بگیریم برای اینکه مایه اصلی همه کارها بیکاریست». البته کار و تفریح هر دو ضرورت دارند ولی زراعت و تفریح از کار بهتر و در واقع پایان آنست. بنا بر این باید یاموزیم که چگونه از اوقات بیکاری استفاده کنیم.

ارکان اساسی رشد دامنه تفریحات در جامعه های امروز

- ۱- افزایش اوقات فراغت، که در نتیجه صنعتی و ماشینی شدن زندگی، تقلیل ساعات کار، پائین آمدن سن بازنشستگی، پیشرفتهای پزشکی و رفاه عمومی و بطور کلی تکنولوژی جدید بوجود می آید.
- ۲- رفاه اجتماعی - رشد مداوم درآمد ملی و بالا رفتن سطح زندگی مردم که امکان صرف بودجه بیشتری در کارهای مربوط به تفریحات سالم و فعالیت های اوقات بیکاری را فراهم می سازد.
- ۳- عوامل اجتماعی از قبیل توسعه تمدن شهری، انتقال جمعیت طبقه متوسط به زندگی خارج شهر و حومه نشینی، وضع بد اقلیتهای منحط، و رشد سریع جمعیت بویژه در سنین نوجوانی و جوانی.
- ۴- پیشرفت همه جانبه خدمات اجتماعی در جهت برآوردن نیازهای افراد عقب افتاده، کسانی که بسن پیری رسیده اند. بیماران، بازنشستگان و گروههای مشابه آنها.
- ۵- شناخت اهمیت روزافزون هزینه های اوقات بیکاری در اقتصاد ملی.
- ۶- نهضت بزرگ و مؤثری که جهت نگهداری، حمایت، اصلاح و توسعه منابع طبیعی بعمل آمده زمانی طولانی بیزحمانه از بین می رفتند.

۷- افزایش علاقه عمومی به فعالیت‌های هنری و فرهنگی.

۸- ارتباط مستقیم تفریحات با هدفها، ارزشها و برنامه‌های فرهنگی و معنوی.

اینک هر يك از این عوامل با توجه خاص به رابطه آنها با خدمات تفریحی مورد بحث قرار خواهد گرفت.

توسعه اوقات فراغت در جوامع صنعتی

از آغاز انقلاب صنعتی، شاهد کوتاه شدن تدریجی و درعین حال مداوم ساعات کار و پائین آمدن سن بازنشستگی بوده‌ایم. مردم از تعطیلات و مرخصی‌های بیشتری برخوردارند و در نتیجه معاینات پزشکی مؤثر و سودمند طول عمر آنها افزایش یافته است. در اواخر قرن نوزدهم در جوامع صنعتی غرب هفته‌ای ۶ روز و هر روز از ساعت ۸ صبح تا ۶ بعد از ظهر کار می‌کردند. در آن زمان ۸۴ ساعت کار در هفته برای کارگران صنعتی متداول بود و کشاورزان معمولاً ساعات بیشتری کار می‌کردند. امروزه اتحادیه‌های بزرگ به میزان ۳۵ ساعت کار در هفته رسیده‌اند و در بعضی مشاغل سخت و پیچیده، کارگران عملاً ۲۵ ساعت کار در هفته دارند یعنی در واقع روزی ۵ ساعت کار.

بعضی از دانشمندان ساعات فراغت انسان را با پیشرفت ماشینیزم بسیار وسیع پیش‌بینی کرده‌اند و بدین ترتیب این ستوال بزرگ جامعه‌شناسی و تربیتی پیش می‌آید که بشر اوقات فراغت خود را چگونه خواهد گذراند و آیا این بطور ضمنی تهدیدی برای بهداشت روانی وی از جهت بالارفتن اعتماد به‌الکل و تفریحات سالم نیست؟ اگر صاحبان صنایع یا مؤسسات خدمات رفاهی امروزه اینچنین به تقلیل ساعات کار توجه نشان می‌دهند نه بدان سبب است که کار مردم زیاد و طولانی و یاشاق و دشوار است، بلکه انگیزه اصلی‌شان اینست که ساعات کار موجود را بین کارکنان بیشتری تقسیم نمایند و در نتیجه هم میزان ساعات یکاری در جامعه افزوده می‌شود و هم تعداد بیشتری بکارگماشته می‌شوند. البته برای بسیاری از مردم حتی میزان یکاری موجود هم زیاد است چون عده‌ای با گرفتن کارهای جنبی و عده‌ای با سرگرمی‌های بی‌فایده و بازیهای بیماری‌زا و مضر وقت آزاد خود را پر می‌کنند.

امروزه کارگران عادی، کار کوتاه‌تری دارند در صورتیکه متخصصین، مدیران و آنهایکه در مقامی احوال بالاتر هستند ساعات طولانی‌تری در سر کار حاضر می‌شوند، کار را از اداره به خانه می‌برند و بسیاری از مسئولیت‌های خدمات اجتماعی را به‌عهده می‌گیرند.

عده‌ای از صاحب نظران سرعت ماشینی شدن زندگی را بعنوان نیروئی که هر ساله صدها هزار کار را در بازارهای کار از بین می‌برد تلقی می‌کنند عده‌ای دیگر این نظر را رد کرده اظهار خشنودی می‌کنند که میلیونها کار مخصوصاً کارهای صنعتی جدید هر ساله ایجاد می‌شود و معتقدند که این کارها ناشی از رشد روز افزون تکنولوژی جدید می‌باشد. در کشورهای پیشرفته صنعتی امروز، مردم باندازه کافی برای مخارجشان پول دارند و مقدار قابل توجهی از آنرا صرف تفریحات می‌نمایند. بعنوان مثال در کشورهای مختلف همه ساله بیلیون‌ها دلار در فعالیتهای تفریحی صرف می‌شود که شامل انواع سرگرمیهای عمومی، وسایل ورزشی و آلات موسیقی مسافرتیهای ایام تعطیلی، شکار و ماهیگیری، هنر و صنعت قایقرانی، وشنا، کارهای ذوقی و غیره می‌باشد. دفتر آمار کاروزارت اقتصاد ایالات متحده گزارش داد که در سال ۱۹۶۳ آمریکائیها در حدود ۳ بیلیون دلار صرف خرید اسباب بازی و کالاهای ورزشی کرده اند که آنها را بدو دسته بادوام و بی‌دوام تقسیم نمود و فقط ۲۵۵ بیلیون دلار صرف نوع بادوام آن از قبیل کارتهای گلف، هواپیما و سایر اسباب بازیهای ماشینی بچگانه شده است. بر طبق این گزارش هر ساله حدود ۴ بیلیون دلار صرف خرید رادیو و تلویزیون، گرامافون و صفحه می‌شود و یک بیلیون نیز برای تعمیر آنها برآورد شده است. بیش از یک بیلیون دلار جهت خرید گل و انواع گیاههای مختلف، دو بیلیون برای رفتن به تئاتر و باشگاههای مختلف ورزشی و تفریحی خرج شده است. مسأله چشم گیر دیگری که به نظر میرسد صرف وقت برای مسافرت چه در داخل و چه در خارج کشورهاست.

نقش بعضی از عوامل اجتماعی مؤثر در نیازمندیهای تفریحی

در کشورهای صنعتی پیشرفته ما دیگر شاهد نقل و انتقال مداوم جمعیت از نواحی روستائی به شهرهای بزرگ نیستیم. این روش از خصوصیات اوائل قرن بیستم بود. برعکس بدنبال جنگ جهانی دوم این روش با رشد سریع حومه نشینی یعنی زندگی در خارج شهرها بصورت یک کمربند پهناور حومه نشینی درآمده است و شهرهای عمده را به نواحی پر جمعیت کشور متصل می‌سازد. در طی توسعه حومه نشینی جدید اولین وظیفه دولت در زمینه پیشرفت اجتماعی این بوده که مدارس جدیدی برای خدمت اجتماعی جمعیت در حال رشد قشر جوان تأسیس نماید، و بدنبال آن سایر خدمات اجتماعی از قبیل تفریحات شهر و استان، تشکیل هیئتها و کمیسیونهای مربوط به اداره پارکها و تفریحات و غیره بوجود آمده است. در داخل شهرها

وضع کاملاً متفاوت است. در کنار مشکلات فراوان شهری از قبیل حل مسائل ترافیک و پارکینگ تخریب محله‌های کثیف و نامناسب و ساختن بناهای جدید، رفع نیازهای توده مردم که از مزایای اجتماعی و فرهنگی محروم بوده و بسیاری از آنها به مددکاریهای اجتماعی در سطوح مختلف نیازمندند، تقریباً غیر ممکن می باشد. از اینرو کوششهای وسیع و دامنه‌داری در جهت رفع نیازهای فرهنگی، بهداشتی، اجتماعی و تفریحی توده مردم صورت می گیرد. البته توجه روزافزون عمومی در برآوردن احتیاجات برخی از گروههای ناتوان جامعه خوشحال کننده است. در سالهای اخیر هم بخش خصوصی و هم مؤسسات دولتی برای تشکیل کنفرانسها و تهیه کارگاههای حرفه‌ای به پروژه‌های آزمایشی، خدمات مؤثر به عقب افتاده‌های روانی، سالخوردهگان ناتوان و بیمار و گروههای مشابه دست به تلاشهای پی گیری زده‌اند.

جنبه اقتصادی تفریح:

باین نکته مهم اشاره کنیم که کشورهای پیشرفته همه ساله بودجه هنگفتی را در راه خدمات و فعالیت‌های تفریحی پیش‌بینی می کنند، مقامات دولتی بتدریج به اهمیت اقتصادی تفریحات واقف میشوند. در بسیاری از نواحی و ایالات، مبادلات توریستی ناشی از جاذبه‌های توریستی، تأسیسات جنگلی و آبی، مراکز اسکی و غیره به یکی از منابع اصلی درآمد تبدیل شده است. یکی از راههای کمک به کشاورزان و پیشه‌وران مناطق کم درآمد این بوده که به توسعه منابع زمینی و آبی آنها برای استفاده‌های تفریحی مساعدت شود. طرح انرژی از دره‌های پر آب نمونه خوبی در این مورد می باشد. هدف اصلی اجرای این نوع طرح کنترل سیل و دادن نیروی برق از آن به ساکنین روستائی می باشد و در نتیجه دریاچه‌های زیبایی که با احداث این نوع سدها بوجود می‌آیند به ناحیه زیبایی طبیعی خاصی می‌بخشند. امروز، بسیاری از کشاورزان و زمینداران به تبدیل اموالشان به شکارگاهها و مراکز صید ماهی، مراکز قایقرانی و اردوگاههای خانوادگی تشویق شده‌اند. مثلاً برای توسعه املاک گروهی از قبایل هندی مقیم آمریکا جهت استفاده‌های تفریحی در فضای آزاد کمک‌های بسزائی شده است. همچنین در زمینه درآمد ملی در آمریکا نیز باید خاطر نشان ساخت که برخی ایالات قسمت عمده درآمد خود را از انواع تفریحات تأمین کرده‌اند. بعنوان مثال ایالت نیویورک از زمانی که شرط بندی روی مسابقات اسب دوانی را ممنوع ساخته در حدود ۱/۴۵ میلیون دلار بر میزان درآمد خود افزوده است.

امروزه مقامات دولتی در سراسر کشور آمریکا متوجه این نکته شده‌اند که داشتن برنامه‌های

تفریحی گسترده و جلب در جامعه عامل مهمی در جلب صنعت و تکنولوژی جدید و جذب ساکنین جدید می باشد. معمولاً وقتی متخصصین امور صنعتی دستگاههای جدیدی تأسیس میکنند و یا کارمندان جدیدی را استخدام مینمایند به برنامه‌های تفریحی توجه بیشتری نشان میدهند. برای مثال رئیس انجمن صنایع دسی در سال ۱۹۷۰ اعلام داشت:

«برای سلامت جسم و روح کارگران صنعتی هیچ چیز بهتر و مهمتر از فعالیت‌های تفریحی سالم نیست. این امر باندازه‌ای حائز اهمیت است که بندرت کارخانه‌ها و موسسات صنعتی پیدا میشوند که بدون بررسی امکانات تفریحی اقدام به ساختن دستگاهها و تجهیزات صنعتی نمایند. یک مدیر خوب باید بداند که در جستجوی رقبای جدید و یا کارکنان با استعداد و برای جلب توجه کارگران صنعتی احتیاج به تئاترهای کوچک، پارکها و میدان‌های ورزشی و تفریحی کوچک دارد».

حفظ و حراست منابع طبیعی

از اواسط قرن نوزدهم بتدریج کشورهای پیشرو و صنعتی غرب بطور فعال در نگهداری و حمایت از منابع طبیعی و فراهم ساختن آنها برای استفاده‌های تفریحی مردم کوشیده‌اند. مؤسساتی از قبیل وزارت کشاورزی، اداره خدمات جنگلی، اداره ماهیگیری و شیلات، سپاه دانش و سایر گروه‌های دولتی و ملی در این زمینه بوجود آمده و فعالیت داشته‌اند معذالک این کوششها بمیزان قابل توجهی بی‌اثر بوده‌است چون مدتها، شاهد تعطیل و تخریب اماکن عمومی و از دست دادن منابع سرشار طبیعی بوده‌ایم. با رشد سریع جمعیت، شاهراه‌ها بر فراز جنگلها و زمینهای سبز و خرم کشیده شده، نهرها و رودخانه‌ها فاسدگشته، هوای شهرها از دود و گاز پر شده و زندگی طبیعی، بکلی از بین رفته و یا حالات طبیعی اولیه خود را از دست داده است. سواحل خلیج آنلانتيك در آمریکا نمونه روشنی در این مورد میباشد. این سواحل از مین تا نگزاس بالغ بر ۳۸۰۰ مایل است در صورتیکه فقط ۲۴۰ مایل آن برای استفاده‌های تفریحی در دست دولت مانده است. طی سالهای اخیر سعی و اهتمام فراوانی برای دگرگون ساختن این روش بمنظور اصلاح و آبادانی و حمایت از منابع طبیعی و مهیا ساختن آنها برای استفاده‌های تفریحی مردم بعمل آمده است.

اولین گام در این راه اینست که ابتداء طرحها و الگوهای قدیمی را درهم شکسیم و سپس به اندیشیدن کار کردن و نقشه کشیدن برای توسعه تمام مناطق شهری پردازیم. این کار را باید

با برنامه‌های جدید جهت کمک به تجهیزات اساسی جامعه و مراکز بهداشتی و تفریحی آغاز کرد. با شرکت موثر و فعال شهرها و ایالت‌های مختلف در سالهای آینده باید در حفظ و مراقبت از منابع طبیعی کوشید. باید کوشش همه جانبه‌ای برای نگهداری حومه شهر و تأسیس پارکهای کوچک و بزرگ، سواحل و فضاهای باز- بتوان میراث سبز فردا یش از هر دوره دیگر از تاریخ کشور بعمل آید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Recreation in Modern Society

Carlson, Reynold Deppe, Theodore, and MacLean, Janet, Recreation in American Life (Belmont, California: Wadsworth, 1963).

Fitzgerald, Gerald, B., Community Organization for Recreation (New York: Ronald, 1948).

Kraus, Richard, Recreation and the Schools (New York: Macmillan, 1964)

Kraus, Richard, Recreation today program planning and Leadership (New, York, Meredith coporation 1966)

Meyer, Harold, and Brightbill, Charles, Community Recreation: a Guide to Its Organization (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1964).

Slavson, Samuel, Recreation and the Total Personality (New York: Association Press, 1946).

Leadership and Group Dynamics

Corbin, H. Dan Recreation Leadership (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1953).

Kraus, Richard, Recreation Leader,s Handbook (New York: McGraw-Hill, 1955).

Slavson, Samuel, Creative Group Education (New York: Association Press, 1948).